

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

12

N 323

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

№ 5

УНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ АРМЕНИИ

~~N 328~~

~~N 325~~

Պրոլետարներ բոլոր երկրների, միացե՛ք!

ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ

ԻՆՏԵՐՆԱՑԻՈՆԱԼԻ

ՄԱՆԻԳԵՍՏԸ

ԱՄԲՈՂԶ ԱՃԽԱՐՀԻ ՊՐՕԼԵՏԱՐԻԱՏԻՆ

Թարգմ. Գ. ՀԱՅԿՈՒՆԻ

Манифест Коммунистического Интернационала
пролетариату всего мира

56
1248
№ 5

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

№ 5

Պրոլետարներ բոլոր երկրների, միացե՛ք!

ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ

ԻՆՏԵՐՆԱՑԻՕՆԱԼԻ

ՄԱՆԻԳԵՍՏԸ

ԱՄԲՈՂԶ ԱԶԽԱՐՀԻ ՊՐՈԼԵՏԱՐԻԱՏԻՆ

Թարգմ. Գ. ՀԱՅԿՈՒՆԻ

Манифест Коммунистического Интернационала
пролетариату всего мира

ՀՐԱՏԱՐԱՎՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵԻ.
ՄՈՍԿՎԱ—1919.

ԿՕՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵՐՆԱՑԻՕՆԱԼԻ ՄԱՆԻֆԵՍՏԸ

Ամբողջ աշխարհի պրոլետարիատին

72 տարի առաջ, Կոմունիստական Կուսակցութիւնը ներկայացրեց աշխարհին իր ծրագիրը մանիֆէստի ձևով, որ զրել էին պրոլետարիան չեղափոխութեան մեծագոյն աւետարներ Կարլ Մարքսը և Ֆրիդրիխ Էնգէլսը: Արդէն այն ժամանակ, Կոմունիզմը, որ դեռ նոր էր դուրս եկել կուսի ասպարէզ, շրջապատւած էր ունեւոր դասակարգերի թոյնով, զրպարտութեամբ, ատելութեամբ ու հալածանքներով: Նրանց որոնք ճշմարիտ կերպով տեսնում էին Կոմունիզմի մէջ իրենց մահաբեր թշնամուն: $\frac{3}{4}$ դարու ընթացքում Կոմունիզմի զարգացումը գնաց բարձր ուղիներով, վերելքի փոթորիկների հետ մէկտեղ նա զիտցւաւ անկման շրջանները, չափողութիւնների հետ միասին — դառնագին պարտութիւններ: Սակայն իր շարժման հիմունքում նա անցաւ այն ուղիով, որ նախորոշել էր Կոմունիստական Կուսակցութեան մանիֆէստը: Վերջին վճռական կուսի էպօխան աւելի ուշ հասաւ, քան սպասում և յոյս ունէին սօցիալական չեղափոխութեան առաքեալները: Սակայն նա հասաւ:

Մենք, Կոմունիստներս, Եւրօպայի, Ամերիկայի և Ասիայի դանադան երրների չեղափոխական պրոլետարիատի ներկայացուցիչներս, հաւաքւելով Խորհրդային Մօսկվայում, զգում ու զիտակցում ենք, որ մենք ժառանգորդներն ու անօրէններն ենք այն գործի, որի ծրագիրը յայտարարւեց 72 տարի սրա-

50 - 492

նից առաջ: Մեր առաջ դրած խնդիրը կայանում է նրանում, որ ի մի ձուլենք բանւոր դասակարգի չեղափոխական փորձառութիւնը, մաքրենք շարժումը օպորտունիզմի և սօցիալ-պատրիօտիզմի դաւանանական խառնուրդից, միացնենք համաշխարհային պրօլետարիատի բոլոր հշմարիտ-չեղափոխական կուսակցութիւնների ջանքերը և այգլիսով հեշտացնենք և արագացնենք կոմմունիստական չեղափոխութեան յաղթանակը ամբողջ աշխարհում:

* * *

Այժմ, երբ Եւրոպան ծածկւած է միացող աւերակների բեկորներով ու կոյտերով, մեծագոյն հրձիգները պատերազմի յանցաւորների որսնումներով են զբաղւած: Նրանց ետևից շարւում են իրենց ծառաները, պրօֆեսօրները, պարլամենտարները, բուրժուազիայի այլ քաղաքական սուտէնիօրներ:

Երկար տարիների բնթացքում սօցիալիզմը դուշահում էր իմպերիալիստական պատերազմի անխուսափելիութիւնը, ասեանում էր նրա յանցաւորներին—երկու գլխաւոր բանականների և բնդհանրապէս բոլոր կապիտալիստական երկրների ունեւոր դասակարգերի անկուշտ սեփական շահախնդրութեան մէջ: Պայծիւնից երկու տարի առաջ պատասխանատու սօցիալիստական ղեկավարները Բաղէլի կօնդէսում մերկացրին իմպերիալիզմը, որպէս գալիք պատերազմի յանցաւոր, և սպառնացին բուրժուազիային պայծեցնել նրա գլխին սօցիալիստական հատուցում՝ միլիտարիզմի ոնրագործութիւնների համար: Այժմ, հինգ տարւայ փորձից և այն բոլորից չետոյ, երբ պատմութիւնը, երեան բերելով Գերմանիայի զիշատիչ ախորժակները, բաց է անում դաշնակիցների ոչ պակաս յանցագործ արարքները, համաձայնութեան երկրների պետական սօցիալիստները իրենց կառավարութիւնների հեաքով շարունակում են հրապարակ հանել պատերազմի յանցաւորին, յանձին դահրնկեց զերմանական կալտեր: Դեռ աւելին. գերմանական սօցիալ-պատրիօտները, որոնք 1914 թ. օգոստոսին

հօհէնցօլերնի զիպլօմատիքական «Սպիտակ զիրքը» յայտարարում էին ժողովրդների սրբազան աւետարան, այժմ համաձայնութեան սօցիալիստների ետևից քարշ գալով զգւելի հաճոյախօսութեամբ պատերազմի զլխաւոր յանցաւորութեան մէջ մեղադրում են խորտակւած զերմանական միապետութիւնը, որին նրանք Խորկօրէն ծառայում էին: Այդ ճանապարհով նրանք յոյս ունեն մոռացնել տալ իրենց սեփական դերը և միտժամանակ յաղթողների ողորմածութիւնը վառաւկել: Սակայն բօմանօլներին, հօհէնցօլերներին ու հարսուրդներին խորտակւած զինաստիանների և այլ երկրների կապիտալիստական կլիկների խաղացած դերի հետ միասին, ծաւալող դէպքերի և զիպլօմատիքական մերկացութեան լուսով հրապարակ է գալիս Փրանսիայի, Անգլիայի, Իտալիայի, Միացեալ Նահանգների տիրապետող դասակարգերի դերը, իր բոլոր անհաշիւ ոնրագործութեամբ:

Անգլիական զիպլօմատիան մինչև պատերազմի պայծիւնի մօմէնտն իսկ չհանեց իր վրայից խորհրդաւոր զիմաժաժկը: Սիաիի կառավարութիւնը վախենում էր, որ եթէ ինքը կատէգօրիկ կերպով յայտարարի պատերազմի մէջ մասնակցելու մասին, այն դէպքում Բերլինի կառավարութիւնը կը նահանջի,—և պատերազմը տեղի չի ունենա: Լօնդօնում ցանկանում էին պատերազմ: Ուստի իրենց պահում էին այնպէս, որ Բերլինում և Վենայում յոյս դնէին Անգլիայի չեղործութեան վրա, այն ժամանակ, մինչ Փարիզում և Պէարօզրադում անտարակոյս հաշւի էին առնում նրա միջամտութիւնը:

Ճանեակ տարիների զարգացման բնթացքով պատրաստւած պատերազմը արձակեց շղթաներից Վելիկօբրիտանիայի ուղղակի և գիտակցական պրօփակացիայով: Վերջինիս կառավարութիւնը հաշւի էր առնում, այսպիսով, աջակցել Ռուսաստանին և Փրանսիային այնչափով միայն, որ աւժապառանկելով նրանց, ուժաւապառ անի Գերմանիային, իր մահացութիւնամբ: Սակայն զերմանական զինուորականութեան հզօ-

բութիւնը չափազանց սպառնալից հանդիսացաւ և պահանջեց Անգլիայի ոչ թէ յուշադրւող, այլ իրական մասնակցութիւնը պատերազմի մէջ: Երբորդ կողմի ծիծաղողի դերը, որ հին արաբիցիայի համաձայն ուղղւած էր ստանձնել Վէլիկորրիտանիան, բաժին հասաւ Միացեալ Նահանգներին:

Վիլսոնի կառավարութիւնը աւելի քան հեշտութեամբ հաշուեց անգլիական բոլորակալի հետ, որը միակողմանի կերպով սանձուած էր և բողոքական արիւնի վրայ հիմնւած ամերիկական բիրտակի սպէկուլեացիան, որովհետեւ համաձայնութեան պետութիւնները առատ վարձատրութեամբ հատուցում էին ամերիկեան բուրժուազիային «միջազգային իրաւունքի» խախտման համար: Գէրմանիայի հսկայական ռազմական դերակշռութիւնը, սակայն, հարկադրեց Վաշինգտոնի կառավարութեանը նոյնպէս դուրս գալ կեղծ չէզոքութեան զրու-թիւնից: Միացեալ Նահանգները Եւրոպայի վերաբերմամբ ամբողջովին վերջորին իրենց վրա նոյն դերը, ինչ անցեալ պատերազմների մէջ խաղում էր, իսկ վերջինիս մէջ էլ աքնում էր խաղալ Անգլիան կօնտինդէնտի վերաբերմամբ—թուլացնելու մի բանակը միւսի օգնութեամբ, միջամտելով ռազմական դործողութիւններին միայն այն չափով, որ ապահովի իր համար կացութեան բոլոր բարիքները:

Վիլսոնի ստավիկան ամերիկեան լոտորէի մէթօյնների համաձայն խոշոր չէր, բայց այն՝ վերջինն էր և դրանով ապահովեց նրա համար խաղի եկամուտը:

Կապիտալիստական կարգերի հակասութիւնները պատերազմի հետևանքով կանգնեցին մարդկութեան առաջ լանձին անասնական տանջանքների, այն է սովի, ջրաբացի, տարափոխիկ մասսայական հիւանդութիւնների, բարոյական վալքենացման: Դրանով անվճարեկ լուծւում է աղքատանալու և կապիտալիզմից սոցիալիզմին աստիճանաբար անցնելու թէօրիայի վերաբերմամբ եղած ակադէմիական վէճը սոցիալիզմի մէջ: Հաստատութիւնների բթացման թէօրիայի ստատիստիկներն ու

պէդանտները առանեակ տարիներ ընթացքում աշխարհիս բոլոր անկիւններից դուրս էին տալիս իրական և կասկածելի փաստեր, որոնք բանւոր դասակարգի առանձին խմբակների և կատեգորիաների բարեկեցութեան բարձրացումն են վկայում: Մասսաների աղքատութեան թէօրիան բուրժուական կատեգորիայի ներքինիների և սոցիալիստական օպորտունիզմի մանդարինների արհամարհական շփոթերով թաղւած էր համարւում: Այժմ այդ աղքատութիւնը, արդէն ոչ միայն սոցիալական, այլ և ֆիզիօլոգիական, բիօլոգիական, կանգնած է մեր առաջ իր ամբողջ ցնցող իրականութեամբ:

Իմպերիալիստական պատերազմի կատաստրոֆան միանգամայն սրբեց արհեստակցական և պարլամենտական կուր-բոլոր նւաճումները: Մինչդեռ այս պատերազմը ծնւել է ու աճել կապիտալիզմի ներքին անդէնցներից հէնց այն չափով, ինչ որ և այն տնտեսական համաձայնութիւններն (сделки) և պարլամենտական կօմպրօմիսները, որոնք նա թաղեց արեան և ցեխի մէջ:

Փինանսական կապիտալը, որ հրեց մարդկութիւնը պատերազմի յորձանուտի մէջ, ինքը կատաստրօֆիկ փոփոխութիւններ կրեց այս պատերազմում: Թղթադրամների կախումը արտադրութեան նիւթական հիմունքներից վերջնականապէս խախտեց: Աւելի ևս կորցնելով, որպէս կապիտալիստական ապրանքաշրջանառութեան միջոցի և բէզելէատօրի իրենց նշանակութիւնը, թղթադրամները բէզելիզիցիայի, չափշտակման և ընդհանրապէս զինւորա-տնտեսական բռնութեան դործիք դարձան:

Թղթադրամների ալլասերումը արտացոլում է կապիտալիստական ապրանքաշրջանառութեան ընդհանուր մահացու ճգնաժամը: Եթէ ազատ մրցութիւնը, որպէս արտադրութեան և բաշխման ընդունակատօր, տնտեսութեան զլխաւոր շրջաններում դուրս էր մղւած տրէստների և մօնօպօլիտների սխտէմայով, դեռ պատերազմին նախընթաց տա-

նամեակներում, ապա պատերազմի ընթացքով տոն-ուղղութիւն աւող դերը դուրս կորզեց տնտեսական միութիւնների ձեռքից և անմիջականորէն դուրս գինւորա-պետական իշխանութեան ձեռքը հռւմ նիւթերի բաշխումը, Բազլի կամ բումինական ֆաւթի, դօնէյեան քարածուխի, ուկրայնական հաջի օգտագործումը, գերմանական շոգեկառքերի, վագօնների, ավտոմոբիլների վիճակը, սովատանը Եւրօպային հասցով ու մօով ապահովելը, — երկրորդն իս տնտեսական կեանքի այս բոլոր հիմնական հարցերն ընթացք են ստանում ո՛չ ազատ կօնկուրէնցիայով, և ո՛չ ազգային ու միջազգային տրէստների և կօնսորցիութեան կօմբինացիաներով, այլ գինւորական բնութեան անմիջական գործադրութեամբ յանուն նրա յեառապ պահպանման: Եթէ պետական իշխանութեան լիակատար ենթարկումը Ֆինանսական կապիտալին հասցրեց մարդկութիւնը իմպէրիալիստական սպանանգոյին, ապա այդ սպանանգոյի միջոցով Ֆինանսական կապիտալը մինչև վերջին ծայր միլիտարիզացիայի ենթարկեց ոչ միայն պետութիւնը, այլ և իրեն իսկ և արդէն անընդունակ է կատարել իր հիմնական տնտեսական ֆունկցիաները այլ կերպ, քան երկաթի և արեան միջոցով:

Օպորտիւնիստները, որոնք պատերազմից առաջ կոչ էին անում բանւորներին դէպի չափաւորութիւն, յանուն աստիճանական փոխանցման՝ սօցիալիզմին, որոնք պատերազմի ժամանակ պահանջում էին դասակարգային հնազանդութիւն, յանուն միութեան՝ ազգային պաշտպանութեան գործում, կրկին պահանջում են պրօլետարիատից ինքնամահացումն — այս անգամ պատերազմի սոսկալի հետեանքները չբացնելու նպատակով: Եթէ որ այս քարոզն ըմբռնւած լինէր բանւորական ժամտանների կողմից, այն ժամանակ կապիտալիստական դարգացումը կը վերափոխուէր մի քանի սերունդների ոսկորների վրա՝ նոր, էլ աւելի կենտրոնացած հրէշային ձևերով, անխուսափելի համաշխարհային պատերազմի նոր հե-

ռանկարների հետ: Մարդկութեան բաղդին, այդ անհնարէ:

Տնտեսական կեանքի պետականացումը, որի գէժ անպէս բողոքում էր կապիտալիստական լիբերալիզմը, կատարւած փաստ դարձաւ: Այդ փաստից դէպի յետ — ոչ միայն ազատ կօնկուրէնցիային, այլև տրէստների, սինդիկատների և այլ տնտեսական սպրուտների տիրապետութեանը — վերադարձ չկա արդէն: Խնդիրը միայն նրանում է կայանում, թէ ավելաք է լինի պետականացած արտադրութեան յեառապ վարողը՝ իմպէրիալիստական պետութիւնը, թէ՞ չաղթական պրօլետարիատի պետութիւնը:

Այլ խօսքերով, ամբողջ աշխատաւոր մարդկութիւնը պէտք է դառնա ճորտական հարկատուի չաղթական համաշխարհային կլիկայի, որը ժողովրդների Լիգայի Ֆիրմայի տակ, «միջազգային» բանակի և «միջազգային» նաւատորմի օգնութեամբ պէտք է կողոպտի և խեղդի մէկ մասին, կերակրի միւսներին, ամեն տեղ ու ամենուրեք շղթաներ հազցնելով պրօլետարիատին՝ իր սեփական տիրապետութիւնը պահպանելու միակ նպատակով: Կամ թէ Եւրօպայի և միւս աշխարհամասերի առաջաւոր երկրների բանւոր դասակարգը ինքը կը տիրապետի քայքայւած, քարուքանդ եղած տնտեսութիւնը, որ ապահովի նրա վերածնունդը սօցիալիստական սկզբունքներով:

Վերապրող ճգնաժամի ֆայօսն կրնատել հնարաւոր է միայն պրօլետարիական դիկտատուրայի միջոցներով, որը չի նայում անցեալի վրա, հաշի չի առնում ոչ ժառանգական արտօնութիւնները, ոչ սեփականութեան իրաւունքները, դեկափարում է սոփալուկ մասսաների փրկութեան կարիքներով: Այդ նպատակի համար համախմբում է ի մի բոլոր միջոցները և ուժերը, մտցնում է ընդհանուր պարտադիր աշխատանք, հաստատում է աշխատաւորական կարգապահութեան ընթացք, որ այդ ուղիով մի քանի տարւա ընթացքում ոչ միայն բժշկի պատերազմի հասցրած խոր ու քաջոտ վեր-

քերր, այլ և կանգնեցնի մարդկութիւնը նոր, դեռ գոյութիւն չունեցած բարձունքի վրա:

* * *

Աղգային պետութիւնը, որ հղորակուի խթան է հանդիսացել կապիտալիստական զարգացմանը, դարձել է չափազանց նեղ արտադրական ուժերի զարգացման համար: Աւելի քան ծանր հանդիսացաւ այն մանր պետութիւնների դրութիւնը, որոնք ներս են խոթած Եւրոպայի և միւս աշխարհամասերի մեծ ինքնակալութիւնների արանքում: Այդ մանր պետութիւնները, որ առաջ են եկել զանազան ժամանակներում, որպէս մեծերի աւելցումի կտրածքներ, որպէս մանր դրամ՝ զանազան ժառանգութիւնների համար վճարման գէպը, որպէս ռազմադիտական բուժերներ, ունեն իրենց գինաստիանները, իրենց կառավարող կլիկները, իրենց իմպերիալիստական պահանջ ձգտումները, իրենց դիւանագիտական սրիկալութիւնները: Նրանց թափանցիկ անկասութիւնը պահում էր նրա վրա, ինչի վրա պահում էր Եւրոպայի հաւասարակշռութիւնը. այն է, երկու իմպերիալիստական բանակների անխզելի անտառգոնիզմի վրա: Պատերազմը խախտեց այդ հաւասարակշռութիւնը: Տալով սկզբում հակադիմացական դերակշռութիւն Գերմանիային, նա ստիպեց մանր պետութիւններին փնտռել իրենց փրկութիւնը գերմանական միլիտարիզմի մեծահոգութեան մէջ: Այնուհետեւ, երբ Գերմանիան ջարդած գուրս .եկաւ, մանր պետութիւնների բուրժուազիան իրենց պատրիոտական «սօցիալիստների» հետ միասին շուռ եկաւ դիմաւորելու դաշնակիցների յաղթական իմպերիալիզմին, և Վիլսոնական ծրագրի կեղծ ու պատիր կէտերի մէջ սկսեց փնտռել իր չեղած անկախ գոյութեան երաշխիքները: Մինչդեռ, Աւստրո-Վէնգրիայի միապետութեան կողմից աճեց մանր պետութիւնների թիւը, ցարական կայսրութեան մասերից բաժնեցին ու ելան նոր պետութիւններ, որոնք, դեռ հազիւ ծնունդ առած, արդէն իրար կոկորդից են

բռնում պետական սահմանների սիրոյն: Դաշնակից իմպերիալիստները միաժամանակ հին ու նոր մանր պետութիւնների կօմրինայիաներ են պատրաստում, որպէսզի կապկպեն նրանց փոխադարձ ատելութեան և ամենքի թուլութեան ընդհանուր երաշխիքով:

Ճնշելով և բռնաբարելով մանր ու թույլ ժողովրդներին, նրանց քաղցի և ստորացման մատնելով, դաշնակից իմպերիալիստները, ճիշտ այնպէս, ինչպէս մի քանի ժամանակ սրախիտները, չեն դադարում խօսել ազգերի ինքնորոշման իրաւունքի մասին, որը ներկայումս վերջնականապէս ոտնահարւած է նրանց կողմից Եւրոպայում և բոլոր մնացած աշխարհամասերում:

Մանր ժողովրդներին ազատ գոյութեան հնարաւորութիւնը կարող է ապահովել միայն պօլիտարական Յեղափոխութիւնը, որը կադատի բոլոր երկրների արտադրական ուժերը պարփակւած աղգային պետութիւնների ճանկերից, միացնելով ժողովրդները սերտ անտեսական համագործակցութեան մէջ՝ նոր անտեսական պլանի հիմունքներով, և հնարաւորութիւն կտա ամենաթույլ և փոքրաքանակ ժողովրդին ազատ ու անկախ կառավարել իր աղւային կուլտուրայի դործերը, առանց որեւէ վնասի միացած ու կենտրոնացած եւրոպական ու համաշխարհային անտեսութեան համար:

Վերջին պատերազմը, որը հանդիսացաւ նշանակալից չափով որպէս պատերազմ դադութեամբայրերի համար, միաժամանակ դադութեան ռեզոլութեամբ պատերազմէր: Առաջնորդւած չեղած չափերով կոյսիաների աղգարնակչութիւնը մասնակից արւեց Եւրոպական պատերազմին: Ինչուսները, նեղրերը, արաքները, մալգանդները կռւում էին Եւրոպայի տէրիտօրիայի վրա, յանուն ինչի՞.— յանուն չեղածայում ևս Անգլիայի ու Ֆրանսիայի ստրուկները մնալու իրենց իրաւունքի: Դեռ երբէք կապիտալիստական պետութեան բարո-

յադրկման պատկերը կօլօնիաներում այնպէս պայծառ չի եղել, և զաղուլթային ստրկութեան պրօքլէմը այնպէս սուր կերպով չի դուրս, ինչպէս այժմ:

Այստեղից են մի շարք բացարձակ ապստամբութիւնները և յեղափոխական խմորումները բոլոր կօլօնիաներում: Եւրօպայի իր մէջ Իրլանդիան արիւնահեղ փողոցային կռիւներով յիշեցրեց, որ նա դեռ ևս մնում և զգում է իրեն որպէս ստրկացած երկիր: Մագադասկարում, Աննամայում և այլ տեղերում բուրժուական հանրապետութեան զօրքերը պատերազմի ընթացքում մի անգամ չէ՝ որ ճնշել են զաղութային ստրուկների ապստամբութիւնը: Հնդկաստանում յեղափոխական շարժումը չի զարարել և ոչ մի օր ու վերջին ժամանակներս առաջացրել է Ասիայի ամենագործադոյն բանւորական գործադուլները, որոնց Վէլիկօքրիտանական կառավարութիւնը Բօմբէյում պատասխանել է զրահապատ օվսածօրիւնների աշխատանքով:

Այդպիսով զաղութային խնդիրը իր ամբողջ հասակով դրւած է ոչ միայն դիւանագիտական կօնգրէսի քարտէզների վրա, այլ և իրենց կօլօնիաների մէջ: Վիլսօնի ժրագիրը նպատակ ունի լաւագոյն դէպքում փոխել զաղութային ստրկութեան էտիկէտը: Կօլօնիաների ազատագրումը հնարաւոր է միայն մայր ցամաքի բանւոր դասակարգի ազատագրման հետ միասին: Ո՛չ միայն Աննամայի, Ալժիրի, Բէնգալիայի, այլ և Պարսկաստանի, Հայաստանի բանւորներն ու գիւղացիները անկախ գոյութեան հնարաւորութիւն կառնան միայն այն ժամին, երբ Անգլիայի, Ֆրանսիայի բանւորները, տապալելով Լյօլլե Զօրչին և Կլեմանսօին, իրենց ձեռքը կառնեն պետական իշխանութիւնը: Աւելի զարգացած կօլօնիաներում կռիւն այժմ արգէն ընթանում է ոչ միայն ազգային ազատագրման դրօշակի տակ, այլ և ծիանդամից ընդունում է աւելի կամ պակաս պայծառ կերպով արտայայտւած սօցիալական բնույթ: Եթէ կապիտալիստական Եւրօպան աշխար-

հիտ ամենայնաւաճառ մասերը բռնութեամբ մղել է կապիտալիստական շարաբերութիւնների յորձանուտի մէջ, ապա սօցիալիստական Եւրօպան ազատագրւած կօլօնիաներին օգնութեան կը հասնի իր տեխնիկայով, իր կազմակերպութեամբ, որպէսզի արագացնի նրանց փոխանցումը գէպի համաշխարհային կազմակերպւած, սօցիալիստական տնտեսութիւնը:

Աֆրիկայի և Ասիայի զաղութային ստրուկներ.

Պրօլետարական զիկտատօրայի ժամը Եւրօպայում կը հնչի ձեզ համար, ինչպէս ձեր ազատագրման ժամը:

* * *

Ամբողջ բուրժուական աշխարհը մեղադրում է կօմունիստներին աղատութեան և քաղաքական դէմօկրատիայի ռէնչացման մէջ: Այդ ճշմարիտ չէ: Անցնելով իշխանութեան, պրօլետարիատը միայն երեւան է բերում բուրժուական դէմօկրատիայի մէթօտների կիրառման լիակատար անհնարաւորութիւնը, և ստեղծում է նոր, աւելի բարձր, բանւորական դէմօկրատիայի պայմաններն ու ֆօրմաները: Կապիտալիստական զարգացման ամբողջ ընթացքը, լատկապէս վերջին իմպերիալիստական էպօսայում, օգր ցնդեցրեց քաղաքական դէմօկրատիային ոչ միայն նրանով, որ ազգութիւնները բաժանեց երկու անհաշտ, թշնամաւական դասակարգերի. այլ և նրանով, որ տնտեսական մահացման և քաղաքական թուլութեան դասապարտեց բազմաթիւ մանր-բուրժուական պրօլետարական խաւերին, և՛ նմանապէս հէնց պրօլետարիատի ամենաթշուա ստորին խաւերին:

Այն երկրների բանւոր դասակարգը, ուր պատմական զարգացումը տւել էր նրան այդ հնարաւորութիւնը, օգտագործեց քաղաքական դէմօկրատիայի բեժիմը իր կազմակերպման համար կապիտալի դէմ: Նոյնը տեղի պէտք է ունենա այնուհետեւ և՛ այն երկրներում, որ բանւորական յեղափոխութեան համար պայմանները չեն հասունացրել: Սակայն լայն անցողակի մաստաները ոչ միայն գիւղերում, այլ և քաղաք-

ներում, կապիտալիզմի կողմից շատ չեա են պահուում, պատմական զարգացումից ամբողջ էպոխաներ չեա մնալով:

Բաւարիայի և Բադէնի զիւղացին, դեռ ևս պինդ կպած իր զիւղական զանգակատանը, Փրանսիայի մանր զինեզործը, սնանկացած զինու խոշոր կապիտալիստական խարդախումից, Սմերկիայի մանր ագարակատէրը, կոյոպուած ու խաբւած բանկիրներից և դէպուտատներից, բոլոր զբանք, կապիտալիզմի կողմից զարգացման մեծ ճանապարհից դէն շարուած սօցիալական խաւերը, քաղաքական դէմօկրատիայի բէժիմի կողմից թղթի վրա կոչւած են պետութիւնը կառավարելու: Բայց իրականութեան մէջ ժողովրդների բաղդը որոշող բոլոր հիմնական խնդիրներում—Ֆինանսական օլիգարխիան հանում է իր որոշումները պալամէնտական դէմօկրատիայի թիկունքում: Այգէս եղաւ, ամենից առաջ պատերազմի խնդրում, այժմ այգէս կատարւում է խաղաղութեան հարցում: Որչափով Ֆինանսական օլիգարխիան իրեն նեղութիւն է ապիս լուսաբանելու իր բռնի գործողութիւնները պարլամէնտական ձայնէտութիւններով, բուրժւական պետութեան տրամադրութեան տակ, անհրաժեշտ հետեանքներին հասնելու համար, զոյութիւն ունին ստի, դէմագոգիայի, զրդուումների, զրպարտութեան, կաշառքի, ահաբեկման բոլոր միջոցները, որ նա ժառանգութիւն է ստացել զստակարգային ստրկացման անցած դարերից և բազմապատկել է կապիտալիստական տէխնիկայի բոլոր հրաշալիքներով:

Պահանջել պրօլէտարիատից, որ նա կապիտալի դէմ ոչ թէ կեանքի, այլ մահու վերջնական պայքարում բարեհոգութեամբ պահպանի քաղաքական դէմօկրատիայի պահանջները,—այդ ճիշտ միւնույնն է, ինչ որ՝ պահանջել աւազակների դէմ իր կեանքն ու զոյութիւնը պաշտպանող մարդուց, որ նա պահպանի Ֆրանսական կռիւ արեւտական և պայմանական օրէնքները, որ հաստատել է նրա թշնամին և ինքր թշնամին չի պահպանում:

Կործանումների թագաւորութեան մէջ ուր ոչ միայն արտադրութեան և փոխադրութեան միջոցները, այլ և քաղաքական դէմօկրատիայի հիմնարկութիւնները ներկայացնում են իրենցից արիւնաներկ բեկորների կոյտեր, պրօլէտարիատը ստիպւած է ստեղծել իր սեփական ապարատը, որ ծառայում է, ամենից առաջ, իր բանւոր զստակարգի ներքին կապը պահպանելու համար, և որը ապահովում է մարդկութեան չետագա զարգացման մէջ նրա չեղափոխական միջամտութեան հնարաւորութիւնը: Խորհուրդները հանդիսանում են այդ ապարատը:

Ճին կուսակցութիւնները, պրօֆէսիօնալ միութիւնների հին կազմակերպութիւնները, յանձին իրենց ղեկավար զլուսների անընդունակ հանդիսացան ոչ միայն լուծել, այլ և բմբռնել այն խնդիրները, որ առաջադրել է նոր դարաշրջանը: Պրօլէտարիատը ստեղծեց կազմակերպութեան նոր ձև, լայն, բանւորական մասսաներին ընդգրկող՝ պրօֆէսիայից և քաղաքական զարգացման ձեռք բերւած մոկերէտից անկախ, մի ճիւղն ապարատ, ընդունակ մշտապէս նորոգելու, լայնանալու, աւելի նոր և նոր խաւեր իր շրջանի մէջ ներս քաշելու, պրօլէտարիատին մօտ կանգնած քաղաքի և զիւղի աշխատաւոր խաւերի համար իր դռները բանալու: Բանւոր զստակարգի ինքնավարման, նրա կռիւի, իսկ չետագայւած էլ նրա պետական իշխանութիւնը տիրապետելու այդ անփոխառնելի կազմակերպութիւնը փորձւած է գործնականապէս զանազան երկրներում և կազմում է պրօլէտարիատի ամենահզօր յաղթանակն ու դէնքը մեր դարաշրջանում:

Բոլոր երկրներում, ուր աշխատաւոր զստակարգերն ապրում են զիտակցական կեանքով, աչժմ հիմնում են և պէտք է հիմնեն բանւորական, զինւորական և զիւղացիական պատգամաւորների Խորհուրդներ: Սմբացնել Խորհուրդները, բարձրացնել նրանց հեղինակութիւնը, հակադրել նրանց բուրժւապիայի պետական ապարատին—այդ է աչժմ բոլոր եր-

կրներն զիտակից և ազնիւ բանւորներն գործը: Խորհրդներն միջոցով բանւոր դասակարգն ընդունակ է փրկել իրեն քաջացումից, որ մտցնում են նրա շարքերը պատերազմի, սովի դժոխային ցաւերը, ունեւորների դաւաճանութիւնը: Խորհրդներն միջոցով բանւոր դասակարգը ամենից աւելի ուղիղ և հեշտ իշխանութեան կ'հասնի այն բոլոր երկրներում, ուր Խորհուրդները կը կենտրոնացնեն իրենց շուրջը աշխատաւորների մեծամասնութիւնը: Խորհուրդների միջոցով իշխանութիւնը զրաւած բանւոր դասակարգը կը կառավարի երկրի տնտեսական կուլտուրական կեանքի բոլոր շրջանները, ինչ որ այդ արդէն ներկայումս տեղի ունի Ռուսաստանում:

Իմպերիալիստական պետութեան խորտակումը, ցարականից սկսած մինչև ամենից «դէմօկրատականը», ընթանում է միաժամանակ իմպերիալիստական ղինւորական սխտեմի խորտակման հետ: Իմպերիալիզմի զօրահաւաքի ենթակած բազմամիլիօն զօրաբանակը կարողացաւ կանգուն մնալ միայն այնքան ժամանակ, որքան պրօլետարիատը հնազանդ գնում էր բուրժուազիայի լծի տակ: Ազգային միութեան քայքայումը նշանակում է զօրաբանակի անխուսափելի քայքայումն: Այդպէս տեղի ունեցաւ առաջ Ռուսաստանում, յետոյ Գերմանիայում և Աւստրիայում: Այդ պէտք է սպասել նաև միւս իմպերիալիստական երկրներում: Գիւղացու ապստամբութիւնը կալաժատիրոջ դէմ, բանւորինը կապիտալիստի դէմ, երկուսինը միապետական կամ «դէմօկրատական» բուրժուազիայի դէմ, անխուսափելիօրէն կը բերի իր հետ ղինւորների ապստամբութիւնը հրամանատարների դէմ, իսկ յետագայում զօրաբանակի պրօլետարական և բուրժուական էլէմէնտների միջև սուր պառակտումը: Իմպերիալիստական պատերազմը, որ ազդեալողը դէմ հանեց, անցել է և անցնում է քաղաքացիական կռիւ, որ դասակարգը դասակարգի դէմ է հանել:

Բուրժուական աշխարհի սուղն ու շիւանք քաղաքացիական կռիւ և կարմիր տէրրօրի դէմ ներկայացնում են իրեն-

ցից ամենահրէշային կեղծաւորութիւնը, որը չի իմացել քաղաքացիական կռիւ պատմութիւնը: Քաղաքացիական կռիւը չէր լինի, եթէ որ մարդկութեանը կորստեան եզրը բերող շահագործողների կլիկները չը ղիմադրէին աշխատաւորների ամեն մի առաջադիմական քայլին, չը կաղմակերպէին դաւադրութիւններ ու սպանութիւններ և դրսից ղինւած օդնութիւն չը կանչէին պահպանելու կամ վերահաստատելու իրենց կողոպտման արտօնութիւնները:

Քաղաքացիական կռիւը փաթաթւում է բանւոր դասակարգի վրին նրա ոխերիմ թշնամիների կողմից: Չը հրաժարւելով իրենից, իր ապագայից, որը ամբողջ մարդկութեան ապագան է, բանւոր դասակարգը չի կարող հարւածին հարւածով չը պատասխանել:

Երբէք առաջ չբերելով արւեստական քաղաքացիական կռիւներ, կօմունիստական կուսակցութիւնները ձգտում են հնար եղածին չափ կրճատել նրա տեւականութիւնը, երբ որ նա երկաթէ անհրաժեշտութեամբ առաջ է գալիս, նւաղեցնել նրա զոհերի թիւը և, ամենից առաջ, պրօլետարիատի համար տպահովել լաղթանակը: Այստեղից առաջ է գալիս անհրաժեշտութիւն ժամանակին ղինութեանը բուրժուազիային, ղինել բանւորներին, ստեղծել կօմունիստական զօրաբանակ, որպէս պրօլետարիատի իշխանութեան և նրա սօցիալիստական շինարարութեան անձեռնմխելիութեանը պաշտպան: Այդպէս է Խորհրդային Ռուսաստանի Կարմիր զօրաբանակը, որ առաջ է եկել և գոյութիւն ունի, որպէս պատւար բանւոր դասակարգի նւաճումների, ներքին ու արտաքին բոլոր յարձակումների դէմ: Խորհրդային զօրաբանակը անբաժանելի է Խորհրդային պետութիւնից:

Դիտակցելով իրենց գործի համաշխարհային բնոյթը, առաջաւոր բանւորներն արդէն կաղմակերպւած սօցիալիստական շարժման առաջին քայլերից ձգտում էին նրա միջադպիսին միութեանը: Նրա սկիզբը դրւած էր 1864 թ. Լօնդօնում,

առաջին ինտերնացիոնալի մէջ: Փրանս-Պրուսական պատե-
րազմը, որից անց չօհէնցօլերների Գերմանիան, սրբեց ու
տարաւ առաջին ինտերնացիոնալը, միժամանակ խթան հան-
դիսանալով աղղային բանւորական կուսակցութիւնների զար-
գանալուն: Արդէն 1889 թ. այդ կուսակցութիւնները Փարիզի
համադումարում միանում են և ստեղծում 2-րդ Ինտերնա-
ցիոնալի կազմակերպութիւնը: Սակայն այդ շրջանում բանւո-
րական շարժման ծանրութեան կենտրոնն սմբողջովին ընկնում
էր աղղային հողի վրայ, աղղային պետութիւնների շրջանակ-
ներում, աղղային արտադրութեան հիմքերի վրայ, աղղային
պարլամենտարիզմի սահմաններում: Կազմակերպական և վե-
բանորոգչական աշխատանքի տասնեակ տարիները ստեղծեցին
պարագլուխների մի ամբողջ սերունդ, որոնց մեծամասնու-
թիւնը խօսքով ընդունում էր սոցիալական լեզուափոխութեան
ճրագիրը, իսկ գործնականում հրաժարւեցին նրանից, յեխոտ-
ւեցին ըէֆօրմիզմի մէջ, հնազանդութեամբ չարմարելով բուր-
ժւական պետութեան: 2-րդ Ինտերնացիոնալի ղեկավար կու-
սակցութիւնների օպորտունիստական բնոյթը պատռեց մինչև
վերջ և բերեց հասցրեց համաշխարհային պատմութեան մէջ
ամենամեծագոյն կրախին այն մօմենտում, երբ պատմական
անցքերի ընթացքը պահանջում էր բանւոր դասակարգի կու-
սակցութիւններից կուլի լեզուափոխական մէթօդներ: Եթէ որ
1870 թ. պատերազմը հարւած հասցրեց 1-ին Ինտերնացիո-
նալին, հրապարակ հանելով, որ նրա սոցիալա-լեզուափոխական
ճրագրի յեաւ դեռ չկա մասսաների միախմբւած ուժը, ապա
ուրեմ 1914 թ. պատերազմը սպանեց 2-րդ Ինտերնացիոնալը,
երևան բերելով, որ բանւորական մասսաների հզօրագոյն կազ-
մակերպութիւններին զուլս են կանգնած կուսակցութիւններ,
որ զարձեղ են բուրժւական պետութեանը ենթակա օրդաններ:

* * *

Այս վերաբերում է ոչ միայն սոցիալ-պատրիստներին,
որոնք այժմ պարզ ու որոշ անցել են բուրժւադիալի բանակը,

զարձեղ նրա սիրելի լիազօրներն ու վստահելի անձերը, բան-
ւոր դասակարգի ամենալուսալի զահիճները, այլ և կենտրոնի
անորոշ, անկայուն հոսանքին, որը անբուժ է վերականգնել
2-րդ Ինտերնացիոնալը, ալիսնքն նրա ղեկավար զուլսների
սահմանափակութիւնը, օպորտունիզմը, լեզուափոխական անզօ-
րութիւնը: Գերմանիայի Անկախ կուսակցութիւնը, Փրանսի-
այի սոցիալիստական կուսակցութեան ներկայ մեծամասնու-
թիւնը, Ռուսաստանի մէնշևիկների խմբակը, Անգլիայի ան-
կախ բանւորական կուսակցութիւնը և նրանց նման այլ
խմբակներ, փաստօրէն տքնում են իրենցով լցնել այն տեղը,
խմբակներ, փաստօրէն տքնում են իրենցով լցնել այն տեղը,
որը մինչև պատերազմը զբաղում էին Երկրորդ Ինտերնացիո-
նալի հին պաշտօնական կուսակցութիւնները, հրապարակ
զալով առաջւա պէս կօմպրօմիսի և համաձայնութեան իրէա-
նեքով, չլատելով ամէն կերպ պրօլետարիատի եռանդը, ձրգ-
նելով ճղնաժամը և այդպիսով սաստկացնելով Եւրոպայի
արհաւիրքները: Սոցիալիստական կենտրոնի գէմ կօլւր հան-
դիսանում է իմպերիալիզմի գէմ կուլի լազողութեան անհրա-
ժեշտ պայման:

Թողնելով մի կողմ իրենց օրերը հաշւած պաշտօնական
սոցիալիստական կուսակցութիւնների անկատարութիւնը, կեղ-
ծիքն ու նեխւածքը, մենք կօմունիստներօ, միացած 3-րդ
Ինտերնացիոնալի մէջ, զիսակցում ենք, որ մենք ենք մի եր-
կար շարք լեզուափոխական սերունդների, Բաբեօֆից սկսած
մինչև Կարլ Լիբկնէխտ և Բօդա Լիւկսեմբուրգ, հերոսական
յանքերի և մարտիրոսազրութիւնների իսկական շարունա-
կողները:

Եթէ Առաջին Ինտերնացիոնալը նախահիացնում էր լե-
տագա զարգացումը և ընդգծում էր նրա ուղիները, եթէ
Երկրորդ Ինտերնացիոնալը հաւաքում ու կազմակերպում էր
միլիօն պրօլետարներ, ապա Երրորդ Ինտերնացիոնալը հան-
դիսանում է բաց մասսայական գործողութիւնների, լեզու-
ափոխական իրականացումների Ինտերնացիոնալ:

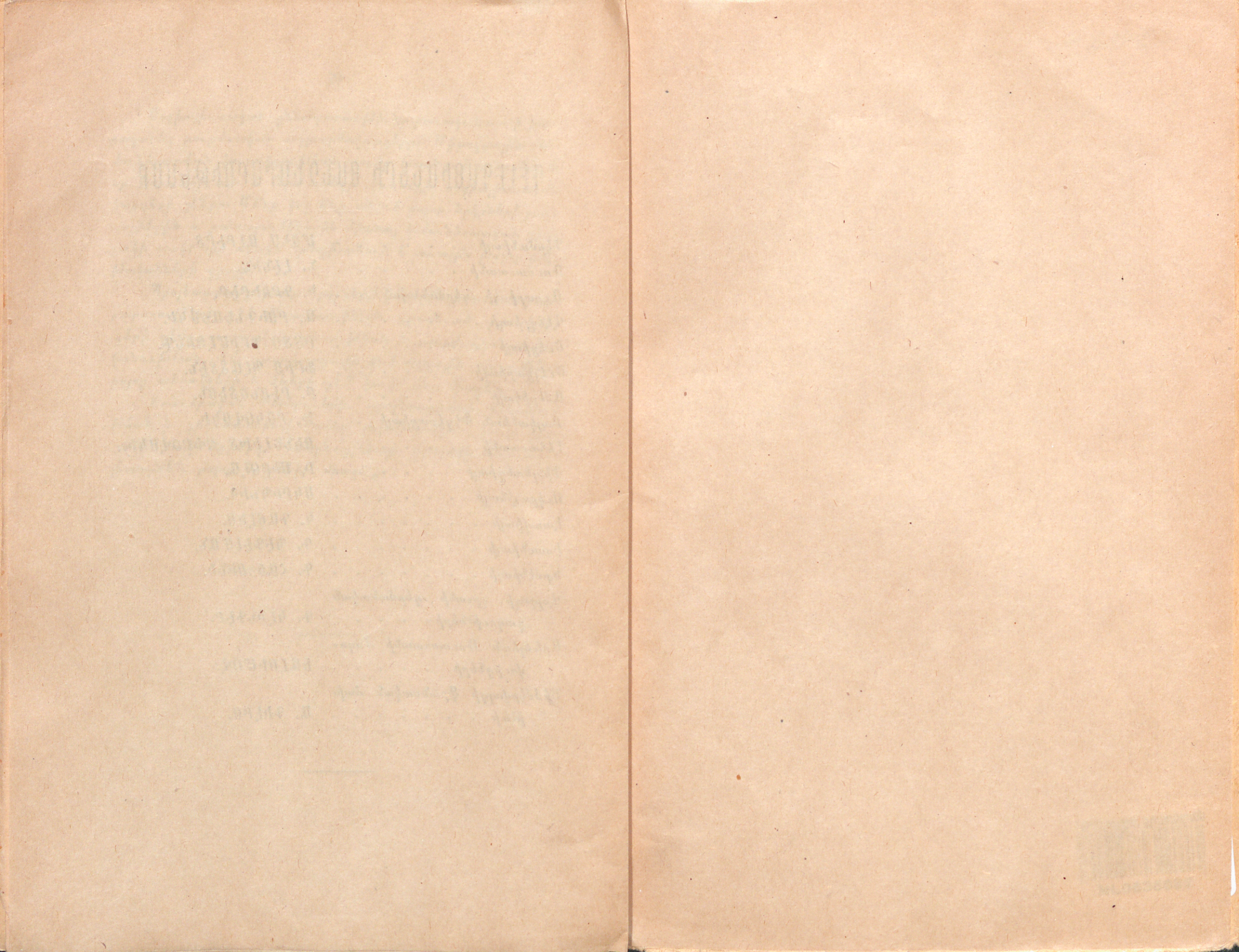
Սօցիալիստական քննադատութիւնը բաւականաչափ խա-
րաղանեց բուրժուական աշխարհայեացքը: Միջադպիսին Կօ-
մունիստական կուսակցութեան գործը կախանում է նրանում,
որ խորաակի այն և նրա տեղը կառուցի սօցիալիստական
կարգերի շէնքը: Մենք կոչ ենք անում բոլոր երկրների բան-
ւորներին և բանւորուհիներին միանալ կոմունիստական դրօ-
շակի տակ, որը արդէն հանդիսանում է առաջին խոշոր չաղ-
թականների դրօշը:

Պրօլետարներ բոլոր երկրների՝ իմպերիալիստական բար-
բարոսութեան դէմ, միապետութեան արածուած դասակար-
գերի դէմ, բուրժուական պետութեան և բուրժուական սեփա-
կանութեան դէմ, դասակարգային կամ ազգային ճնշումների
բոլոր տեսակների և ձևերի դէմ՝ կռիւ՝ մէջ, միացէ՛ք:

Բանւորական Խորհրդների, պրօլետարիատի իշխանու-
թեան և զիկատտուրայի համար՝ յեղափոխական կռիւ դրօ-
շակի՝ տակ, Երրորդ Ինտերնացիոնալի դրօշակի տակ, պրօ-
լետարներ բոլոր երկրների՝ միացէ՛ք:

ԴԵԼԵԳԱՑԻԱՆԵՐԻ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

Գերմանիայի	ՄԱԿՍ ԱԼԲԷՐՏ.
Ռուսաստանի	Ն. ԼԷՆԻՆ.
Աւստրիայի (գերմանական)	Կ. ԳՐՈՒԲԷՐ.
Վէնգրիայի	Ա. ԲՈՒԴԵՆԵՍՍԿԻ.
Շէկիայի	ՕՏՏՕ ԳՐԻՄԼՈՒՆԴ.
Շէկցարիայի	ՖՐԻՑ ՊԼՍՏՏԷՆ.
Ամերիկայի	Բ. ԲԷՅՆԵՏԷՅՆ.
Բալկանեան Ֆեդերացիայի	Խ. ԲԱԿՕՎՍԿԻ.
Լեհաստանի	ՈՒՆՇԼԻԽՏ (ԻԻՐՕՎՍԿԻ).
Ֆինլանդիայի	Ի. ՍԻՐՕԼԱ.
Ուկրաինայի	ՍԿՐԻՊՆԻՊ.
Լատվիայի	Կ. ԳԱՅԼԻՍ.
Էստոնիայի	Գ. ՊԷԳԷԼՄԱՆ.
Արմէնիայի	Գ. ՀԱՅԿՈՒՆԻ.
Վօլգայի շրջանի գերմանական զաղութների	Գ. ԿԼԻՆԳԷՐ.
Արևելեան Ռուսաստանի Ժողո- վուրդների	ԵԱԼՈՒՄՕՎ.
Յիմմերվալդի Փրանսական ծախ թևի	Ա. ԳԻԼԲՕ.

-100-

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0835662

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏ. ԿՈՒՍԱԿ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ
ԼՈՑՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1) Ռուսաստանի Կոմմունիստական Կուսակցության (Բոլշևիկների) Ծրագիրը:

2) III հնտերնացիոնալի Պլատֆորման:

3) Ն. Լենին. «Թեղիսներ բուրժուական և պրոլետարական դեմոկրատիայի մասին» — գինը՝ 50 կոպ.

4) Հայաստանի Կոմմունիստական Կուսակցության Ներկայացուցչի գեկուցումը III կոմմունիստական հնտերնացիոնալին — գինը՝ 60 կոպ.:

5) Կոմմունիստական հնտերնացիոնալի Մանիֆեստը ամբողջ աշխարհի պրոլետարիատին — գինը՝ 1 ր.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԻ ԿՈՄՄՈՆԻՍՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ
ԼՈՑՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1) Ռ. Սրգ. Ֆեդ. Խորհուրդների Հանրապետության Սահմանադրությունը:

2) Ն. Լենին. «Նամակ Ամերիկեյան քանդակներին» — գինը՝ 1 րուր.

3) Վ. Ֆրիշե. «Պրոլետարական պոեզիան» — գինը՝ 2 ր.

4) Զիշերին. «Բրեւտից լիտոյ» (Զեկուցում Խորհուրդների 5-րդ Համագումարին) — գինը՝ 1 րուր.

5) ՆԵՐԶԱԿ. «Դեպքերը Բազում, Հ. Յ. Դաշնակցությանը և Բազի Խորհրդային Իշխանությունը»:

6) Ն. Լենին «Կարլ Մարքս» (Համառոտ կենսագրությունը և մարքսիզմի շարադրությունը) — գինը՝ 1 ր. 50 կ.

7) ՆԵՐԶԱԿ. «Ռուսական Ցեղափոխությունը և պրոլետարիատի տակտիկան» — գինը՝ 1 ր.

8) Ն. ԲՈՒՄՆԻՆ. «Կոմմունիստների ծրագիրը» — գինը՝ 3 ր.

9) Մ. ՊԱՆԼՈՎՍԿԻ (Վելոման) «Ասիան և իր դերը համաշխարհային պատերազմի մէջ» — գինը՝ 3 ր.

10) ԿԱՐԼ ՌԱԴԵԿ. I. «Կոմմունիստական Կուսակցությունը Գերմանիայում». II. «Կարլ Լիբկեխտ» (Լիբկեխտի նկարագիր) — գինը՝ 1 ր.

11) «Խորհրդային Կառավարության նոտան Վիստին» — գինը՝ 75 կ.

12) «Միասնական աշխատանքային ղարոցի կանոնադրությունը» — գինը՝ 2 րուր.

13) Հ. ՅՈՎՍԵՓԵԱՆ. «Դեպի քաղաքացիական կռիւ»:

14) Գ. ԶԻՆՈՎԵԻ, Ի. ԿԱՍԵՆԵԻ և Լ. ՏՐՈՅԿԻ — «Ն. Լենին» (Վլադիմիր Իլիչ Ուլյանով) — գինը՝ 2 ր.

15) Գ. ՄԱՐԿՍ և Ֆ. ԷՆԳԵԼՍ «Կոմմունիստական Մանիֆեստ» — Պլեխանովի, Կաուցկու և ճեղհակների առաջաբաններով — գինը՝ 3 ր.

16) Պ. ԼԱՖԱՐԳ. Տնտեսական էությունը և Կոմմունիզմ — գինը՝ 50 կ.

17) ԿԱՐՊՈՒՆՍԿԻ. «Ի՞նչ բան է Խորհրդային Իշխանությունը և ինչպե՞ս է նա կազմում» — գինը՝ 2 ր.

ՄԱՄԱՌԻԼԻ ՏԱԿ ԵՆ

1) Ֆրանսիական Մեծ Ցեղափոխությունը: